

L' EXCURSIONISTA

BOLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ CATALANISTA D'EXCURSIONS CIENTÍFICAS

FUNDADA EN 26 DE NOVEMBRE DE 1876

ANY XIII.

BARCELONA 31 d' OCTUBRE DE 1890.

NÚM. 144.

CONDICIONS DE LA PUBLICACIÓ

GRATIS PERA'LS ASSOCIATS —Pera'ls no socis, 1'50 pessetas al any.—Número sol, 25 cénts.
Se suscriu en lo LOCAL DE LA ASSOCIACIÓ, PARADÍS, 10, SEGON, ahont deuen dirigir-se totes
las comunicacions, y en la llibreria de Verdager.

TORN DE CONFERENCIAS

Novembre 7—Arqueología Cristiana.—D. Joaquim de Gispert.

» 14—Descubriments proto-històrics de Espolla y Vilars.—
D. Pelegrí Casades y Gramátxes

SESSIONS

Novembre 26 —Catorzé aniversari de la fundació de la ASSOCIACIÓ.—Sessió pública dedicada al cronista En Ramon Muntaner, grabantse son nom en la lápida destinada als excursionistas catalans célebres.—Lo Dr. D. Antoni Rubió y Lluch llegirà la biografia de Muntaner, considerat com excursionista.

EXCURSIONS

MEMORIA DE LA PARTICULAR Á PRADES, CIURANA, SERRA DEL MONTSANT, CARTOIXA D' ESCALA-DEI, VILA Y MONTANYAS DE TIVISA Y MONASTIR DE CARDÓ. Del 24 al 30 d' Agost de 1889.

(Continuació.)

Per lo costat del Mitjdia de la població se surt al camí que con-
duheix ab una hora á la vila de Bellmunt, situada sobre un altre

turó, á qual cim s' arriba al terminar una petita pujada. Per la part oposada, y gracias á una inclinada pendent, se baixa fins al llit del riu Ciurana que es necessari passar á gual á fi d' empén-dre una sobtada costa que, partint de la vora esquerra d'aquell, acaba en la població, així meteix situada en una altura. Bellmunt es la població de més importancia entre las visitadas, y son aspecte resulta agradable per las condicions dels edificis que demostra lo benestar que disfrutan sos habitants; lo carrer principal es recte y espayós, ab alguns adjacents bastant regulars. La iglesia encara que més gran es del meteix gust arquitectónich que la de Gratallops.

A pochi's passos de la vila 's troba lo mas *Gil*, y 15 minuts després 'l de *Parelladas*, ahont comensa la baixada á las terras planas, y á qual extrém se passa un torrent que aflueix al Ciurana. Desde aquí la terra se presenta plana y aprofitada pera diferents conreus, donantli un aspecte molt distint del monóton que tenen las grans plantacions de ceps en lo Priorat, del que llavors se surt. Deu minuts abans de creuhar lo trajecte de carretera comprés entre Falset y Mora de Ebre, se passa per lo mas *Blanch*; segueix lo camí per lo costat oposat á aquélla, molt prop d'altra casa de pagés, y per las immediacions d'una ufanosa pineda y en direcció á mitjdia surt en busca d'un barranch voltat d'horts, arribantse per una petita pujada al poble de Guiamets, á las sis horas d'haver surtit de *Scala-Dei*.

Los Guiamets és poble d'escás vehinat, y per son aspecte molt semblant als demés que hem vist, donantli en la actualitat inusitat moviment los treballs dels ferro-carrils directes entre aquesta capital y Saragossa. Dista aquest duas horas de la vila de Tivisa que 's distingeix á llarga distancia per sa posició un xich enlayrada al peu de las montanyas de son nom. A la sortida dels Guiamets se baixa del turó que 'l sosté, fins crehuar en sech la riera de Capsanes, de qual llit s'extreyan materials de construcció pera las obras de fábrica de la vía. Lo terror de la vora oposada forma també una gran costa, per sobre de la qual passa 'l trassat de dita línea férrea. Las obras se seguían ab activitat, bastant avansadas, poch menys que construhida la estació dels Guiamets, esplanada la vía, y quasi terminadas las obras de fábrica

d' aquesta secció. Per un terror bastant plà s' arriba al petit poble de la La Serra, als tres quarts d' hora de camí, travessant un torrent que discorre tocant lo caseriu. En 1 h. 30 m. se va desde aquí á Tivisa, y á proporció que 'l viatger s' acostá á la vila nota que la terra es més escabrosa y moguda, com efecte de la proximitat de las montanyas vehínas. Se baixa tot seguit fins un barranch pera trobar més tart la carretera en la meteixa població.

Al entrar á Tivisa lo primer que surt al pas es una ben dibuixada creu de terme d' estil gòtich propi del sigle xv, essent sensible que 's trobi en mal estat de conservació. Per son nombre d' habitants, que excedeix de 4000, es la població més important d' aquells encontorns. Las casas venen agrupadas sobre un turó situat en la meteixa falda de las montanyas que s' aixecan envers Llevant y Mitjdia. En quant á edificis son dignes d' atenció la casa en que está la posada, tota de pedra y d' estil del Renaixement, y especialment la iglesia parroquial, dedicada al apóstol St. Jaume.

Es aquest un edifici que per sas ben entesas proporcions, per la correcció de sas líneas arquitectónicas y per lo gust que domina en lo decorat, subjectat á límits justos y adequats á las exigencias de la construcció, pot calificarse de notable obra del segle xiv, ó quan més dels primers anys del següent. Consta lo temple d' una sola nau esbelta y gran, ab altars en los costats. La volta la formen duas seccions d' archs ojivals que 's reuneixen en las respectivas claus, y la secció del presbiteri, disposat d' igual modo. Las ojivas parteixen de petites ménsulas empotradas en las *enjutas* dels archs dels altars, y 'ls pilars que separan los meteixos tenen una columna embeguda d' ahont arrencan los archs formers. Los relleus de las claus y las motlluras dels capitells res deixan que desitjar en gust y execució, de modo que en conjunt constituheix la iglesia un exemplar digne d' estima per sas bonas condicions artísticas. A mitjans del sigle xvii se construhí la fatxada actual, de mal gust, y segurament també la capella del *Sagrament*, molt espayosa, ab duas séries de pilars ab capitells daurats, d' ordre corintí, y llanterna central.

Aquest es l' edifici que desitjaria véure sencer lo visitant amant de la conservació dels monuments que donan una elevada

idea de cultura y gust artístich que denominava en la Etat mitjana y que tant honrarien á nostre país; pero es lo cas, per desgracia, que algú, sense cap inteligencia pera lligar en un tot comú lo zel religiós y l' interès artístich, tan armónichs y compatibles quan la ilustració 'ls dirigeix, decretá la desaparició de la bellíssima fàbrica antiga, fa ja anys, pera aixecar en son lloch altre temple que per sa major capacitat satisfés millor las necessitats religioses de la població. Es veritat que ab lo temps possehirá Tivisa una iglesia parroquial nova y flamant, mes una preciosa joia s' haurá després de la corona artística del Principat, y la expressada vila 's veurá privada pera sempre d' un monument que degué constituhir la més llegendària prova de son gloriós passat á la vegada que un digne motiu de justificat orgull.

Afortunadament la falta de recursos ha privat fins ara, ab no poch sentiment del digne y amable Rector, prosseguir las obras del nou edifici fins sa terminació, á lo que 's deu que encara pot véures la construcció gòtica, no obstant d' estar destruhits tots los contraforts del ábside y part del mur: com serveix d' andami á la fàbrica moderna per construhirse aquesta, com si diguéssim, encaixada sobre la primera, queda la una sobreposada á l' altra, conservántse las parts de la antiga que poden utilisarse com apoyo de la segona, y així 's veu com las columnas gòticas dels pilars quedan tancadas dintre un revestiment de rajola, sens carácter ni estil propi, que foradant la volta va á parar á la del nou edifici y del que també després serán, per son mal gust, apropiats pilars. Aquesta taca de nostre progrés artístich expressa ben clar l' atrás y la ignorancia en que están encara molts pobles, comarcas, corporacions y particulars, y l' oblit més absolut de las disposicions legals per los qui están obligats á vetllar per son compliment.

En lo paviment de la iglesia se troba un sepulcre que 's diu esser del comte Altimira, llegintse en la pedra la fetxa 1472, adornada ab motlluras d' estil gòtic ja en decadencia. En un altar de la esquerra de la nau, nomenat del *Sant Sepulcre*, se venera la imatge en escultura de *Cristo* jahent, ab la particularitat de tenir una cama inclinada sobre la altra; la tradició, sempre piadosa, explica aquesta anomalia dihent que quan la guerra de

la Independencia los soldats de Napoleon que invadiren la vila s'acostaren al *Sant Sepulcre*, ocorréntseli á un d'ells donar un colp de sabre al *Crist* que li causá una ferida en la cama, de la que quedá marcada la incisió, y allavors lo Crist doblegá la altra cama pera evitar lo nou colp que li anavan á donar. Res més se troba en la iglesia que mereixi ésser consignat.

Colocada la vila en la vessant de las montanyas que prenen son nom, desseguida que se surt d'ella se pren una forta pujada per la que segueix lo camí que s'interna en lo cor de las meteixas. La pujada es forta, encara que no molt llarga en son primer tros, qual terror se compon principalment de margas calissas. Als 20 m. se penetra per entre las crestas de la montanya, perdent de vista la població; per un estret pas de fantástich y sorprenent efecte al que nomenan en lo país *avench del Salt*, á causa sens dubte de que per entre la obertura angular que deixan las rocas se desprén un torrent, d'escás caudal en épocas normals, pero que ha d'ésser grandíós é imponent en temps de plujas y avingudas per rahó del salt ó cascata que forma la aygua al cáure en lo fons del barranch. Al estar darrera del meteix, lo camí queda tancat en un com congost constituhit per los cims de la meteixa serra en lo costat dret, y per la continuació dels replechs superiors de la montanya en l'oposat. Lo camí se bifurca, anant cap al Norest 'l que conduheix al Hospitalet, prop del *coll de Balaguer*, y en direcció al Sur 'l que baixa á la *plana del Burgá* y comarcas riberenyas del Ebre; aquest últim es 'l que en tres horas y mitja á quatre arriba fins al monastir del desert de Cardó, y 'l que anem á recórrer.

Deixant l'*avench del Salt* y per darrera del meteix, se puja ràpidament per un terror molt trencat y abrupte, cubert de garrigas, en lo que la vegetació indica que 'ns trobém en un país calit, si no ho tés l'ardent sol d'Agost que allí 's deixa sentir, ab tota forsa, arribant á ferse molt sofocant en la *Plana del Burgá*, y per lo tant se comprén que 'l bergalló creixi abundant y espontàni en la major part d'aquest trajecte, no trobantlo en lo restant de la excursió. Als pochs moments se passa per la ermita de *St. Blay*, de recent construcció, seguint per poch rato la pujada fins que desemboca al congost en las immediacions del *Mas den Rojals*, á

una hora de Tivisa, voltat d'algunes terres de conreu y plantacions d'atmetllers. Lo demás del terror es en alt grau abrupte y esquerp pero hermós per las pinedas que cobreixen las diferents é irregulars vessants de la serra que aflueixen á aquest punt. Lo camí 's fica després per entre vells pins d'amplá y frondosa capsalada, pera surtir d'aquesta elevada clotada donant vista á las *Planas del Burgá* al lluny, y sobre ellas y confusa per la distancia la serra de Cardó y las montanyas de Rasquera, sobressurtint cap á Ponent la que 's coneix per las *banyas* de Benifallet, apropiada denominació per la típica silueta de son cim.

En un ample pás que deixan las montanyas dona principi la llarga baixada que termina en los citats plans. A la mitja hora del *mas Rojals* se passa per davant del *mas Andreu* arribant ab 40 minuts al de *Biscorn*, hont en aquest temps, se dedicavan diferents personas en llevar la pell de la atmetlla, principal producte agrícola del país, arribantse al poch rato á la *Plana del Burgá*, ampla faixa de terra que desde 'l mar se perlonga per entre las espessadas cordilleras fins sortir als termes de Mora de Ebre y Ginestá. Es més breu pero no tan bell com lo descrit altre camí que vé á parar á aquest terreno desde Tivisa, sempre per terra bastant plana, com qui vá costejant la serra que 'l anterior talla per l'àngul que afecta per 'l Noroest, passant per l'abans citat poble de Ginestá. Una vegada en lo plá, erm en gran part, se marxa alguns minuts per sobre 'l llit d'un insignificant barranch, encara que incómodo per lo pedregós de son sol. Al surtir s'agafa camps á través en busca del peu de la serra de Cardó cap al nomenat *Portell de Cardó*, únich punt per lo que es aquella practicable y que 's distingeix bé á llarga distancia malgrat la elevació que té, perque forma una obertura angular en son meteix cim que ressaltava sobre 'l horisont. Després de hora y mitja de marxa se trova 'l camí que conduheix de Rasquera á Cardó, al peu de la propia montanya. Una mica abans se passa tocant 'l *mas Solé*, immediat al qual corra al barranch *Gran*, de llit molt profon y que hi ha que creuhar.

JOAQUIM DE GISPERT.

(Continuará.)

LA RODALÍA DE CORBERA

A la erudició del conegut publicista D. Salvador Sanpere y Miquel, se deu la publicació, portada á cap per l' Excm. Ajuntament d' aquesta ciutat, de dos grossos volúms ab lo títol de «Rodalía de Corbera,» y en los quals se discuteix ab abundancia de datos los termes y fonaments del plet que 'l Sr. Marqués d' Ayerbe segueix desde fá anys contra 'l Municipi barceloní com sessionari del Estat en los terrenos de la ex-Ciutadela, y sobre gran part dels quals alega lo primer sos drets dominicals per rahó de dita *Rodalía*, reclamant en concepte d' indemnissació la cuantiosa suma de 3.346,465'21 pessetas.

D' interés com tots los seus, es lo penós treball del Sr. Sanpere y Miquel. Tíngas en compte que versant lo litigi, en la cuestió de *fet*, sobre la extensió y emplassament de la Rodalía en la urbe, l' autor va seguint aquella desde sa fundació en l' any 1209 en lo que 'l Bisbe y Canónica de Barcelona otorgaren escriptura d' establiment á favor de Guillem Dufort, causa-havent del Marqués d' Ayerbe, de part de la concessió que 'ls hi feu en lo meteix any lo rey y comte Pere II, del arenal del port de la ciutat. Fins nostres dias examina y analisa tots quants fets podían influhir en la determinació de la Rodalía; així es que la formació del arenal per accessió, la construcció del antich port, los cambis que sofrí, l' aixecament de las murallas en diversos períodos, la disposició del barri de la *Ribera*, la topografia de la població y de son terreno, tot aixó forma part de la referida publicació. Creix l' interés de la obra á mida que 'l Sr. Sanpere acumula fets històrichs trets d' antichs documents pera garantir la certitut de sas afirmacions.

Revela bé aquesta publicació la activitat y esperit d' investigació y anàlisis crítich que en assumptos històrichs posseheix son autor. Encara prescindint del objecte d' aquest estudi, será sempre una recopilació de valiosas noticias pera conéixer importants antiguetats de nostra ciutat; y en tal concepte, si altra no tingués, cridém sobre 'l meteix la atenció de nostres lectors, no entenent que una senzilla lectura sia suficient pera formar concepte, sino que posehím la convicció de que requereix un detingut exámen.

La fixació dels termes de la Rodalía porta al Sr. Sanpere á detenir-se en determinar la situació topogràfica d' una porció d' edificis públics, ja desaparescuts sobre los que dona útils noticias, com succeheix ab lo Palau Real, *casa dels Pallols*, capella de Montserrat, Torra Nova, Dressana vella, etc. Ademés acompanya á la obra una série de planos que permeten apreciar lo que en llunyanas épocas era Barcelona, trets de Simancas, Dipòsit de la Guerra y Arxius particulars, com també algunas vistas panoràmicas procedents dels Arxius de Viena y Paris que donan idea bastant complerta del aspecte que ofería en sos temps la ciutat.

En lo primer tomo se fá la historia de la Rodalía, de tot quant ab ella se relaciona, exposantse també las causas y rahons en que apoya sas conclusions l' autor; y en lo segon, que titula «Pruebas», s' enclouhen los documents que comproban las citas fetas en lo primer, constituhint per lo tant una notable colecció d' escripturas de diferentas classes.

Lo dit es suficient pera tenir sisquera una idea del servey que 'l senyor Sanpere y Miquel ha fet als estudis històrichs de nostra ciutat ab la publicació d' un treball tan escrupulós com laboriós, y en lo qual s' enclouhen datos de la major importancia, ja que molts d' ells completament desconeguts, los treu á llum la pacient y profitosa investigació del autor de la expresada obra.

NOVAS

Devém avuy comunicar la trista nova de la mort del que fou sóci de la CATALANISTA, lo senyor D. Baltasar de Bacardí y de Casanovas (e. p. d.) Protector decidit y entussiasta de totas las manifestacions que en alguna manera donan mostra de la vitalitat de nostre Pátri Renaixement, figurá en quasi totas las Associacions y Centres que aquest doná origen.

Fou de la CATALANISTA un de sos mes antichs sócis, y honrá ab sa assistencia nostras sessions y vetlladas; adquirint ab verdader interés quantas publicacions ha donat á llum la ASSOCIACIÓ.

Al dedicar al senyor de Bacardí aquest modest recort, la CATALANISTA pren part en lo dol que tan sensible pérdua ha causat á sa distingida familia y nombrosos amíchs.